

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת חוקת, תשע"ד
מספר 1074

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מרים כמעודדת ילודה

מאיר גרוזמן

משה, אהרן ומרים שלושה מנהיגי ישראל הם. פעולותיו של משה מוכרות; תפקידו של אהרן ידוע; אך מה אפוא תפקידה של מרים במשולש המנהיגות הזה?

במקרא מופיעות שתי פעולות בלבד שהובילה מרים: שירת "שירו לה' פי-גֹּאֵה גֹּאֵה" בליווי תוף (שמ' טו: כ-כא) והשיחה עם אהרן אחיה על אודות האישה הכושית שמשה לקח (במד' יב: א). מלבד זה מסופר בפרשת השבוע על פטירתה (במד' כ: א), ועדיין אין בכך כדי להניח את דעתנו על תפקודה ופעולותיה. שתי פעולות נוספות המיוחסות למרים נזכרות אמנם בתורה: מרים מיילדת (שמ' א: טו) ומתייצבת מרחוק לראות מה ייעשה בתיבת משה (שמ' ב: ד), אולם בשתייהן לא נזכר שמה של מרים, ועדיין יש לשאול אם אמנם אלו הן כל פעולותיה!

עיון בספרות התורה שבעל פה מעלה כי חכמינו ייחסו למרים פעולות נוספות, וכי גם הפעולות הנזכרות בתורה מקבלות בדבריהם גוון עמוק ממה שעולה מפשוטו של מקרא. הנה הנביא מיכה אומר: "וְאַשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת-מִשֶּׁה אֶהְרֹן וּמְרִים" (ו: ד), והתרגום מתרגם: "ושלחית קדמך תלתא נביין משה לאלפא מסירת דינין אהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא". מרים הייתה אפוא המקבילה למשה: הוא לימד את האנשים, ומרים לימדה את הנשים. אכן, זה תפקיד רחב, מגוון ודורש הקרבה, מסירות ובעיקר הקדשת זמן רב.

אך ממקורות נוספים ניתן להעלות כי מרים נטלה עליה תפקיד נוסף גורלי, מבטיח ונצחי: היא שעסקה בעידוד המשפחות העבריות שבמצרים לעסוק במצות פריה ורבייה על אף הקשיים הפיזיים וההתנכלות של המשעבד הצורר. יתרה מזו: היא אף הובילה את המבצע הגדול של הצלת הילדים לתת להם מחיה ולהעניק להם מחסה. הנה לדוגמה סיפור המיילדות: מחלוקת היא בתלמוד (סוטה יא, ע"ב) בין רב ושמואל מי הן היו: אחד אומר יוכבד ומרים, ואחר אומר יוכבד ואלישבע. הברייתא ציינה שהייתה זו מרים ולא אלישבע, ולמה קראו לה פועה? שהייתה פועה לוולד, שהייתה לוחשת לחישה ויוצא הוולד כמו אלו עכשיו שקורין באוזני האישה "תוס' ד"ה שהיתה). ועוד "לא דיין שלא המיתו (המיילדות) אלא שהיו מספקים להם מים ומזון" (סוטה שם). לאמור: מרים עוסקת בהצלת התינוקות שנולדו בעת הגירות להמתתם.

* ד"ר מאיר גרוזמן, מרצה במחלקה לתלמוד ובלמודי יסוד ושימש בעבר ראש המרכז ללימודי יסוד.

וכך באירוע אחר, שאף הוא מיוחס למרים בפעילותה להאדרת הילודה. מסופר כי מרים התייצבה לפני אביה והעירה לו על שגירש את אשתו לאחר שנגזרו הגזרות להמתת התינוקות ואמר: "לשואו אנו עמלים", ולאחר שגירש "עמדו כולם וגירשו את נשותיהם". באה מרים וטענה:

אבא קשה גזירתכם יותר משל פרעה, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ואתה גזרת על הזכרים ועל הנקבות. פרעה לא גזר אלא בעולם הזה ואתם בעולם הזה ובעולם הבא. פרעה הרשע ספק מתקיימת גזירתו ספק אינה מתקיימת, אתה צדיק בודאי שגזירתך תיקנתי מתקיימת... עמד והחזיר את אשתו עמדו כולם והחזירו את נשותיהם (שם, יב ע"א).

והנה פעולה זו הביאה להגדלת הפוריות ולשימורו של העם לבל יתמעט וייעלם כרצון פרעה. פעילות זו מוצאת את ביטוייה המפורש בדברי חז"ל על הפסוק "ותמת עזובה (אשת כלב) ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור" (דבה"א ב:ט). הם פירשו את המילה אפרת ואמרו: "אפרת זו מרים. למה נקרא שמה אפרת? שפרו ורבו ישראל על ידה" (שמות רבה א, כא).

בעזרת קביעה זו ניתן לשער השערה לא מוכחת בדבר היווצרותה של תנועת הנשים שיצאו לשדות להתייחד עם בעליהן ולקיים את מצוות פרו ורבו. ודרש רבי עקיבא:

בשעה שהיו הולכות לשאוב מים הקב"ה מזמן להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ומוליכות אצל בעליהן ושופות להם שתי קדרות אחת של חמין ואחת של דגים, ומאכילות אותן ומרחיצות אותן וסכות אותן ומשקות אותן ונזקקות להם בין שפתיים (שם, טז).

מי יצר את התנועה הזאת – לא נאמר. לאור האמור אפשר שמרים היתה שארגנה ועודדה פעולות אלו או תמכה בהן. המטרה הייתה, כאמור, להרבות ילודה, שהיה בה צורך דחוף מול פעולות ההשמדה שממשלת פרעה ביצעה בילדי ישראל.

עתה אנו באים לשיחתה של מרים עם אהרן על אודות האישה הכושית. במקרא לא נאמר מה בדיוק אמרו. תשע המילים המופיעות אינן חושפות את אופן השיחה. הם אמרו: "ויאמרו ה'רַק אַךְ-בְּמִשְׁפַּחַת דָּבָר ה' הֲלֹא גַם-בְּנֵי דָבָר? (במד' יב:ב), ולא ידוע מהו הנושא שבגיננו הוטרדו שניהם. אבל חכמים ידעו. הם פירשו שמרים הוטרדה מן העובדה שמשא פירש מאשתו. וכה אמרו:

מנין היתה מרים יודעת שפירש משה מפריה ורביה, אלא שראת את ציפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים. אמרה לה, מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים? אמרה לה, שאין אחיך מקפיד בדבר, לכך ידעה מרים ואמרה לאחיה ושניהם דיברו בו (ספרי, במד' פ' צט). המילים "אין אחיך מקפיד בדבר" עדין עמומות הן. אולם ממדרש אחר שנאמר מפיו של רבי אבא בר-כהנא עולים דברים ברורים יותר להבנת העניין:

מה כתוב למעלה 'אספה לי שבעים איש'. כיון שנתמנו זקנים הדליקו להן כל ישראל נרות ושמחו להם. מרים רואה את הנרות דולקות אמרה לצפורה מה העסק של נרות הללו דולקין? אמרה הענין. אמרה מרים אשריהן נשים של אלו. מה הן רואות היאך עלו בעליהן לשררה, אמרה לה צפורה, אוי להן שמעכשיו אינם נזקקין להן לתשמיש, אלא הן נעקרות מעכשיו. אמרה לה, מנין את יודעת? אמרה לה מאחיך, שמשעה שנתקדש לציבור אינו מכיר למיטתו. כיון ששמעה מרים כך הלכה לה אצל אהרן ואמרה לו את הדבר. התחילו יושבין ונושאים ונותנים בדבר. הרק אך במשה דבר (ילקוט שמעוני, רמז תשלח).

ובכן, מרים ואהרן הוטרדו מן העובדה שמשא פירש מאשתו, ופרישה זו מצמצמת את מצוות פריה ורבייה. שניהם דנו לסיבת הפרישה ותהו אם מעלת הנבואה היא המחייבת פרישה, ואם כן, הלוא גם בנו דיבר ולא פרשנו! אף מכאן עולה המסקנה שלדעת חכמים מרים עסקה בעידוד הילודה.

ואם תשאלני – הלוא בשיחה זו לא מעורבת לשון הרע ואף לא אבק לשון הרע. נהפוך הוא! יש כאן דאגה למשה ולשבעים הזקנים שלא יפרשו מנשותיהם בשל עודף קדושה. לפנינו אפוא שיחה נדרשת ונחוצה שנועדה לתקנת הציבור – לטובתו ולא לרעתו, ואם כן למה נענשה מרים? אכן, חכמים הודו שאין כאן עברה, ולדבריהם העונש בא ללמד לקח ומוסר השכל בעזרת קל וחומר:

והרי דברים קל וחומר, ומה מרים שלא נתכוונה לדבר באחיה לגנאי אלא לשבח, ולא למעט פריה ורביה אלא להרבות, וכינה לבין עצמה – כך נענשה, המתכוון לדבר בחברו לגנאי ולא לשבח, ולמעט מפריה ורביה ולא לרבות, וכינו לבין אחרים ולא בינו לבין עצמו על אחת כמה וכמה (ספרי, במד', פי' צ"ט).

אף מובאה זו עולה התיאוריה הנ"ל, שמרים התכוונה בשיחתה אך ורק להרבות בפריה ורבייה. ומכאן באים לנושא המים שבמדבר. חכמינו אמרו שהמן ירד בזכות משה, הענין בזכות אהרן, והמים בזכות מרים (תענית ט, א). וכאן יש לשאול אם ישנו קשר כלשהו בין פעולותיה הברוכות של מרים לאספקת המים במדבר. מאמר חכמים אחד אמור לסייע לנו להביע דעה גם בנושא זה. הם שאלו:

ומהיכן היו בנות ישראל מתקשטות ומשמחות לבעליהן כל ארבעים שנה שעשו ישראל במדבר?
רבי יוחנן אמר מן הבאר. הדא הוא דכתיב מעין שנים באר מים חיים (שהש"ר, פרשה ד, כט).
לאור דברים אלה של רבי יוחנן ניתן להרהר שמא זכתה מרים להיות אִם המים משום שעודדה את נשות
ישראל לפרות ולרבות: יבואו אפוא המים בזכותה ויסייעו לנשות ישראל להתחבב על בעליהן!

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עריכה לשונית: ד"ר יצחק הילמן